

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ ТА ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Створення цивілізованого продовольчого ринку на основі інфраструктурного забезпечення можливо тільки за умови спільної дії механізмів державного регулювання. В умовах ринкових відносин, що складаються в Україні, з'являються широкі можливості для створення нових структур у сфері інфраструктури продовольчого ринку, які за певних обставин здатні створити необхідні умови для ефективного функціонування продовольчого ринку. Під певними обставинами, в даному випадку, розуміються ефективні механізми взаємодії системи інструментів державного регулювання та саморегулювання. Як показує практика, таких механізмів на українському економічному полі в даний час немає. Для створення таких механізмів необхідні наступні умови. По-перше, чітко визначені цілі, спрямовані на створення, у тому числі і ефективних механізмів функціонування продовольчого ринку на основі інфраструктурного забезпечення. По-друге, система державних органів, наділених відповідними правами і повноваженнями. По-третє, наявність відповідних організаційних і нормативно-правових основ функціонування продовольчого ринку. По-четверте, розвинена система суб'єктів ринкових відносин на продовольчому ринку. По-п'яте, система координації державних структур та бізнес-структур на продовольчому ринку як на державному, так і на обласному рівнях.

У Західній Європі державне регулювання АПК має економічне спрямування, а однією з його найважливіших функцій є регламентування кількості й якості вироблюваної продукції шляхом контролю за організаційно-економічною структурою виробництва, зокрема заохоченням кооперації та вертикальної інтеграції, що має вплив на галузеву спеціалізацію виробництва сільськогосподарських продуктів і порядок постачання ними населення. До важливих функцій державного регулювання відносять також управління технічним прогресом у сільському господарстві через систему наукових установ або заклади освіти, професійного навчання, підвищення кваліфікації, надання консультативної допомоги фермерам; технічне та комерційне обслуговування за допомогою державних закупівель, державних оптових ринків, ветеринарне обслуговування та кредит. Держава здійснює також контрольні-облікові функції (інспекція за якістю продукції, ветеринарна інспекція, статистика та ін.). У деяких західноєвропейських країнах зараз беруться до керування соціальною перебудовою села шляхом ліквідації дрібного виробництва, перепідготовки осіб, витіснених із сільського господарства, для роботи в інших галузях, а також розробки та впровадження спеціальних програм розвитку сільських районів.

Європейське сільське господарство, більш ресурсномістке порівняно з високоефективним і малозатратним сільським господарством США, Канади та Австралії, мало бути надійно захищене від руйнації при його порівняно низькій конкурентоздатності. Створення ЄЕС певною мірою сприяло збереженню та розширенню потенціалу сільського господарства. Саме завдяки заходам регулювання ЄЕС із традиційно великого імпортера продовольства перетворилося на найбільшого експортера. При цьому послідовно були вирішені завдання насичення внутрішнього ринку найважливішими видами продовольства та створення великих експортних запасів. На сьогодні вирішуються проблеми не стільки виробництва, скільки збуту продукції. Досвід державного регулювання продовольчого комплексу в Європейських країнах свідчить про принципово нову схему взаємодії держави і господарських суб'єктів. Цей підхід пов'язаний з прямим вирішенням економічних проблем через створення ефективних, прозорих інструментів регулювання.

Головною проблемою сучасного розвитку АПК в багатьох країнах та зокрема в Україні є неефективність обміну між промисловістю і сільським господарством, що отримала назву «диспаритет цін».

Особливістю регулювання цін на сільськогосподарську продукцію в країнах з ринковою економікою є встановлення мінімального граничного рівня для ринкових цін, нижче якого вони не можуть опускатися. Для цього використовуються два основних інструменти: підтоварні кредити та пряма державна закупівля продукції [1].

У розвинутих країнах регулювання цін на аграрну продукцію і фермерських прибутків передбачає організацію спостереження за динамікою низки економічних показників, у числі яких:

- витрати виробництва по групах спеціалізованих господарств (у країнах ЄС) чи по видах виробництва (у США);
- паритет цін на засоби виробництва для сільського господарства і на сільськогосподарську продукцію;
- прибутковість ферм і галузей виробництва, а також усього сільського господарства [3].

У низці випадків по окремих специфічних товарах, наприклад молока, важливо підтримати середньодобовий рівень постачання і споживання, у зв'язку з чим регулюванню піддаються як оптові, так і роздрібні ціни. Подібний державний механізм підтримки цін є надзвичайно дорогим і звичайно складає значну частину державного бюджету розвинутих країн чи тих міжнародних організацій, які займаються подібного роду регулюванням.

Крім використання непрямих економічних важелів, окремі держави також застосовують заходи прямого втручання у виробництво з метою його обмеження (введення квотування на виробництво окремих видів продукції). Це можуть бути заходи прямого втручання: забій корів за умови надвиробництва молока і молочних продуктів, викорчовування виноградників і садів в умовах надвиробництва ординарного вина і деяких видів фруктів з відповідною компенсацією виробникам прогнозованих втрат.

Як інструменти державної політики та регулювання цін у зарубіжних країнах реалізуються також програми, які мають на меті пряму підтримку доходів фермерів, зокрема програми компенсаційних платежів, гнучких виробничих контрактів, страхування. Програма компенсаційних платежів сприяла підвищенню доходів виробників, захистивши їх від непередбачених коливань кон'юнктури ринку. У країнах ЄС здійснюється допомога у формі субсидій виробникам високоякісних сортів пшениці, що обмежує площі вирощування зернових відповідно до встановлених квот; виробникам «малого зерна» (риса, ячменю, вівса, кукурудзи тощо); дотується до 50% ціни молока, виробленого в межах установлених квот.

Уведення компенсаційних платежів по основних видах продукції, зокрема по зерну продовольчому та фуражному, дозволяє знизити собівартість продукції тваринництва і птахівництва, а отже, ціни на молочні продукти, м'ясо, яйця, підвищивши таким чином рівень споживання цих продуктів населенням та конкурентоздатність вітчизняної продукції.

Важливе значення в регулюванні розвитку АПК має податкова політика. Податкова система в країнах Заходу досить складна, для вітчизняної економіки прийнятні лише основні принципи оподаткування в аграрному секторі цих країн. У багатьох країнах податкова система не орієнтована на стягнення ПДВ для сільськогосподарської продукції, і сільськогосподарські товари як такі практично не підлягають оподаткуванню: реалізується принцип, що податок на додану вартість має сплачуватися не на кожному етапі розподілу продукту, а на його кінцевій стадії, коли товар набуває остаточної споживчої вартості. Це економічно більш справедливо і одночасно є регулятором споживання [2].

Як показує практика, що є відображенням стану справ в Україні, вітчизняні продовольчі ринки функціонують в умовах недосконалої конкуренції. При наявності такої конкуренції не видається можливим говорити про ефективне функціонування інфраструктури продовольчого ринку та самого продовольчого ринку. У цьому зв'язку основні цільові програми (за рівнями), що включають як адміністративні, так і економічні інструменти, спрямовані на створення ефективно діючого продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення, повинні полягати в наступному (таблиця 1).

Таблиця 1

Цільові програми державного регулювання продовольчого ринку на основі його інфраструктурного забезпечення

Цільові програми	Зміст програми
1	2
Державні міністерства	
Розробка та затвердження нормативно-правових актів у сфері регулювання відносин на продовольчому ринку	Розробка законодавчих і нормативних актів, спрямованих на регулювання цін і тарифів на продовольчі товари, промислові товари, антимонопольне регулювання і т.п.
Розробка системи заходів адміністративного впливу на регіональну владу за невиконання законодавчих та нормативних актів	Дані заходи спрямовані на відновлення відповідальності за невиконання регіональними органами влади законодавства, встановленого вищими органами влади
Моніторинг стану регіональних продовольчих ринків	Відстеження ситуації на регіональних продовольчих ринках з метою контролю за виконанням законодавчих і нормативних актів у галузі регулювання цін і тарифів, виконання антимонопольного законодавства
Розробка системи взаємодії з регіональними органами виконавчої влади	Система, взаємодії у сфері регулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення. Передбачається також обмін регіональним досвідом, досягненнями в галузі регулювання продовольчого ринку

1	2
Обласні департаменти та управління	
Створення координаційного органу у сфері регулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення.	Створення координаційного органу на рівні департаментів та управлінь на рівні областей є необхідним кроком у створенні ефективної системи державного регулювання продовольчих ринків та їх інфраструктурного забезпечення.
Сприяння в розробці моделі інфраструктури продовольчого ринку з урахуванням регіональної специфіки та регіональних міжгосподарських зв'язків	Регіональні замовлення науково-дослідним установам, вузам, які працюють у відповідних напрямках. Організація роботи структур, що займаються виконанням замовлень (сприяння в отриманні необхідної інформації та інших засобів для виконання замовлення, розробка системи фінансування виконання замовлення)
Розробка механізму взаємодії регіональних органів виконавчої влади з бізнес-структурами у сфері продовольчого ринку	Взаємодію в галузі цінової, конкурентної політики, у питаннях насичення ринку продукцією місцевих виробників, а також якісною продукцією сусідніх регіонів
Сприяння у розвитку нових форм торгівлі, організації ярмарків і виставок	Сприяння у розвитку нових форматів продовольчого ритейлу, виставок, ярмарків на постійній основі за участю як місцевих виробників, так і виробників інших регіонів
Моніторинг ситуації на регіональному продовольчому ринку	Моніторинг в області цін, попиту і пропозиції, встановлення добросовісної конкуренції, санкціонованої торгівлі і т.п.

Таким чином, державне регулювання має бути спрямоване на створення умов для здійснення підприємницької діяльності всіма суб'єктами продовольчого ринку і задоволення інтересів споживачів товарів. Як правило, створення таких умов здійснюється за допомогою відповідних законодавчих та нормативно-правових актів. Однак, важливо зазначити, що наявність законодавчих актів не означає вирішення проблем продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення. Багато законів, що приймаються як на державному, так і на регіональному рівнях, не мають відповідних механізмів реалізації, і просто не працюють. В результаті цілі, прописані у відповідному законодавстві, так і залишаються недосягнутими. Таким чином, державне регулювання можна назвати ефективним тільки тоді, коли законодавчі та нормативно-правові акти мають відповідні механізми реалізації і дозволяють в максимальній мірі реалізовувати інтереси всіх суб'єктів продовольчого ринку.

Список використаних джерел

1. *Корецький М.Х.* Державне регулювання розвитку аграрної сфери економіки України: Моногр. – К., 2002. – 260 с.
2. *Ульянченко Ю. О.* Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України / Ю. О. Ульянченко. // Державне будівництво. - 2007. - № 2. – С. 1-13.
3. *Common organisation of agricultural markets* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/common_agricultural_markets_en.htm